

PEDRA, AIGUA, NATURA I ART
(El pessebre al Montsià)
Isidor Cònsul

En fila índia, els sis 4x4 han entrat en l'angoixa d'un vial estret que puja d'Ulldecona a l'àrea de lleure que hi ha sota l'eix de la serra del Montsià. El camí coincideix amb les traces del GR-92, puja encaixonat entre parets de pedra seca i cal anar llest amb el volant per no refregar la carrosseria als talussos laterals, boga i mur de contenció de les parades de cítrics, oliveres i garrofers que s'hi estenen a banda i banda. La foia d'Ulldecona és feraç, i el goig verd i taronja dels menuts mandariners, ara carregats de fruits lluminosos, conviu amb severs bancals d'oliveres i files de garrofers ferrenys. No gaire lluny d'on som hi ha les oliveres més velles de la península ibèrica i demà veurem les de la partida d'Arion, on se'n compten dues-centes de mil·lenàries. He llegit que els fenicis van plantar les deganes de l'indret i per tant hi ha soques que sumen dos mil anys i escaig: exemplars superbs, esculpits pels segles amb formes sinuoses i que encara fruiten amb olives i oli mil·lenaris. Les seves rabasses són de mida espectacular, els troncs, com una fantasia onírica, es recargolen amb figures capricioses i els nervis d'antics ullastres s'encasten fins a empeltar-se a la soca mare. Amb humilitat i saviesa, també, els vells arbres mostren les esquerdes, forats i ferides pels anys de patiment, agressió i sequera.

Però això vindrà demà. Ara, esmorzats i aparcats els 4x4, enfilem el barranc del Comú, Montsià amunt, per una pedra calcària que només deixa treballar una humil vegetació de carrasques, farigola, argelagues, garriga i rebolls escadussers de roure i teix. Diuen que a l'esplanada que hi ha sobre el mas del Comú, sol pasturar-hi una ramada de bous salvatges, però no n'aconseguim cap. Són, a desgrat del mite taurí, animals espantadissos que malfien de la presència de l'home i fan ben fet, i així que els oloren opten per tocar el dos i amagar-se. De tota manera, hi ha restes d'excrements, notables pasterades de femta tendra, que indiquen que no fa gaires hores que hi peixien. Prop del mas del Comú deixem les marques del GR-92 i per una ziga-zaga de petites canals pugem drets cap a la cresta, guanyem alçada en un tres i no res, i ens plantem, en una hora escassa, al collet de la font del Teix i a la

Torreta de Montsià (764 m.), punt culminant de la serralada, on deixarem el pessebre, motiu de l'excursió.

La topada amb el prodigi ens espera en arribar al coll i esbarriar la vista a l'altra banda de la serra. Sota nostre, amb un salt al buit de quasi vuit-cents metres, s'estén tota l'amplitud del Delta de l'Ebre. El veiem amb perspectiva d'ocell, des de la carena, davant per davant de la Punta de la Banya, damunt del port dels Alfacs i amb la Barra del Trabucador al fons que fa de frontera amb la mar oberta. El dia no sembla de desembre, la lluminositat és feridora i un admirable joc de blaus ens fa l'ullet des de la meravella natural del Delta. A partir d'ara, enllestida la feina de posar el pessebre i passada la ronda de fotos, aigua i ganyips, l'excursió avançarà carenant bona part de la serra del Montsia. Caldrà tornar enrere fins al coll del Teix i pujar i baixar els tres o quatre estreps que hi ha fins a la Foradada: primer de la Torreta a la Tenda (728 m.), després de la Tenda a la Trencada (732 m.), i encara un parell més de bonys fins al balcó de la Foradada on dinarem, damunt mateix de Sant Carles de la Ràpita. Un itinerari intens, a cavall de la pedra i sobre un horitzó d'aigua, pel fil d'una carena de blancs calcaris perfumats de farigola i esquerps d'argelagues.

A llevant, la nostra mirada d'excursionistes se les haurà amb la plana d'un Delta que s'anirà obrint a mesura que el camí avanci: la Banya i les muscleres, l'Encanyissada i la cinta del riu, el gros del triangle guanyat a la mar, l'antiga illa de Buda i el Port del Fangar a l'altra banda. Visió aèria d'un fràgil prodigi natural que véu a saber si encara existirà d'aquí a vint-i-cinc o trenta anys. Des de la mateixa carena, per la banda de ponent, l'esguard del caminant podrà llucar la fractura geològica de la foia d'Ulldecona, entre el Montsià i la mola de Godall, per damunt de la qual veurà com treu el nas el massís dels Ports de Besseit. Sobre el nucli urbà d'Ulldecona, l'excursionista s'adonarà com senyoreja la noble silueta del castell que demà visitarem, i cap al nord, en un racó de la cinglera de Godall, toparà un punt que blanqueja i fa pampallugues, el santuari de la Pietat, conglomerat de romànic, gòtic i barroc, que s'utilitza també com a hostatgeria, on soparem i farem nit.

De vegades, la natura sorprèn amb cartes marcades per forces ocultes, indrets que són centres de gravitació tel·lúrica i que el pas dels segles ha carregat amb connotacions sagrades i significació religiosa. La Pietat d'Ulldecona és un punt

màgic d'aquesta mena i la cultura del cristianisme no ha fet altra cosa que accentuar el magnetisme d'un indret que ja van triar com a lloc sagrat i temple natural els nostres rebesavis del neolític. Prop de la Pietat, en un espai de només cinc-cents metres de cinglera, en les anomenades coves de l'ermita, s'hi desplega l'art rupestre de la serra de Godall, un dels més importants del món: deu balmes amb pintures de vuit mil anys enrere, centenars de figures humanes i d'animals, i una cabdal escena de cacera, la més coneguda ara com ara de l'arc rupestre llevantí.

Encara que els manuals expliquin que la història comença amb els primers testimonis escrits, les pintures del neolític s'han de considerar el catàleg d'una exposició gràfica prèvia a l'escriptura. Per aquesta raó, i com el llibre obert que són, cal saber-les llegir i interpretar. La famosa escena de la balma I de la mola de Godall explica el detall d'una jornada de cacera. El centre del fris és ocupat per cérvols que fugen corrent cap a l'esquerra, empaitats per una batuda de caçadors que els acondueix de dret cap a una trampa, cap a l'indret on altres caçadors són a l'aguait per envoltar els animals i disparar-los fletxes des de tots els angles. La composició és dinàmica, violenta i enèrgica. Els cèrvids volen fugir però no poden i quasi tots van ferits amb fletxes clavades al cos. Les dues menes de caçadors representats accentuen l'estratègia de l'emboscada: n'hi ha que corren en paral·lel i darrere dels animals, de dreta a esquerra, amb les cames obertes, i n'hi ha uns altres que s'han atrinxerat al davant esperant-los, miren de dreta a esquerra i tenen les cames mig flexionades per remenar millor l'arc i les fletxes. La lectura de la seqüència no planteja dubtes: hi ha caçadors que esperen els cérvols en un lloc de pas i uns altres que, en batuda, atien el ramat cap al parany mortal. Les cingleres de la mola de Godall, doncs, com un llibre obert a la història abans de l'inici de la pròpia història.

Però això serà demà. Avui toca repassar la blanca carena del Montsià, saltant d'estrep en estrep fins a la Foradada. L'excursió esdevé sorprenent i nova, i s'estira prou perquè hi hagi temps per a tot. També per adonar-se que allà al fons, prop de la noble baluerna del castell d'Ulldecona, es veuen les ferides de l'home al paisatge en forma de clapes que blanquegen polsoses. Són les pedreres que exploten, potser de manera abusiva, els marbres de la serra. Demà ens ho acabarà d'explicar el guia del castell, i afegirà que la fortalesa es va bastir sobre una base

ibera, que segurament fou aprofitada pels romans, per bé que les ruïnes actuals responen a un bastió que va tenir els millors anys en els segles reculats de la Reconquesta, primer com a fortalesa àrab, després com a castell controlat per l'orde del Temple. Tindrem sort amb el duet de guies que ens tocarà, un per a les oliveres mil·lenàries i l'art rupestre, i un altre per al castell. Afables tots dos, saberuts, metòdics i atents, de la mena dels qui coneixen i estimen la terra i la història. El del castell, alt i barbat, es cobrirà la clepsa amb un capell negre, i si algú li arribés a plantar una guitarra a les mans, es posaria a cantar, com un autòmat, allò de "mallorquins i catalans", perquè tindrà tota la pinta de ser un doble, sobretot quan es cofa, de l'inefable Tomeu Penya.

Però tot això, repeteixo, passarà demà. Ara tot just acabem d'arribar a la Foradada. És l'hora de dinar, la gana fa rau-rau i de les motxilles comencen a sortir carmanyoles i tàpers, bosses amb entrepans, botes de vi i ampolles d'aigua.

Isidor Cònsul